

ความรู้เรื่องไม้คัด

ความรู้เรื่องไม้คัด

การแสวงหาความสุขในชีวิตเป็นสิ่งพึงปรารถนาของทุกคน แต่ในสภาพปัจจุบันบ้านเมืองของเราเจริญ รุดหน้าอย่างรวดเร็ว สภาพเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลง ทำให้คนส่วนใหญ่ต้องรีบเร่งขวนขวาย ประกอบอาชีพเพื่อปากท้องความอยู่รอดของตนและครอบครัว ทำให้ในแต่ละวัน มีเวลาว่างเหลือน้อยมากบาง ท่านใช้เวลาว่างนี้ สรรหากิจกรรมต่าง ๆ มาทำได้มากมาย ไม่มีวันหมดสิ้นแต่ก็หลายท่านที่ยังมองไม่เห็นว่ กิจกรรมใด จะเหมาะสมและทำได้ ก็มักจะปล่อยเวลาให้หมดไปโดยไร้คุณค่า

การปลูกไม้คัด จัดเป็นกิจกรรมหนึ่งที่จะช่วยบรรเทาความเหนื่อยล้าและให้ความสุขทางใจได้ ทั้งนี้เพราะไม้คัด นอกจากจะให้ความสวยงามในเชิงธรรมชาติแล้ว ยังเสมือนเป็นโอสถนนานวิเศษที่ ช่วย บำรุงสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจ ลดความเครียดจากงานในหน้าที่ได้เป็นอย่างดี

ไม้คัดเป็นหนึ่งในตัวแทนของธรรมชาติ ที่คนส่วนมากชมชอบ แต่ไม่ได้สนใจที่จะปลูกและ บำรุงรักษาอย่างจริงจังโดยแต่ละท่านก็มีเหตุผลที่แตกต่างกันออกไป บ้างก็ว่าราคาแพงหรือจะเริ่มต้นจากการ นำต้นตอมาเลี้ยงแล้วตัดเอง ก็ต้องใช้เวลาหลายปีไม่มีเวลาดูแลเอาใจใส่พอ

จริงอยู่การปลูกเลี้ยงไม้คัดต้องอาศัยใจรักเป็นประการสำคัญ มีความมานะอดทนรอคอย ดูแล ประคบประหงมอยู่เสมอ แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่าต้องใช้เวลามากมายในการดูแลหากเราเลี้ยงไว้ ดูแลน ตัก 2-3 ต้น เพื่อแสวงหาความสุข

มีนักเล่นไม้คัดรุ่นเก่า ๆ ได้ให้นิยามเป็นเชิงเปรียบเทียบโดยเรียกไม้คัดว่า "ไม้หัดนิสัย"

ท่านที่เป็นผู้นำของบุตรหลานทั้งหลาย อาจจะปลูกฝังโน้มน้าวจิตใจและพัฒนาบุคลิกลักษณะ นิสัยของบุตรหลานได้ โดยการเป็นผู้นำเลี้ยงไม้คัด เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เยาวชน พร้อมทั้งแนะนำ ให้เขา เลี้ยงเป็นการส่วนตัวบ้าง ก็จะเป็นแนวทางหนึ่งที่จะทำให้อนุชนรุ่นหลังมีความรักในต้นไม้และธรรมชาติ แวดล้อม เกิดความคิด ตระหนัก ห่วงแหน ทั้งยังเป็นการช่วยกันอนุรักษ์ไม้คัดเอกลักษณ์แห่งความเป็นไทยอีก ด้วย

ลักษณะของไม้คัดไทยและบอนไซ

โดยทั่ว ๆ ไปถ้าเอ่ยถึงไม้คัดแล้ว ก็จะเป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดี ถึงแม้ว่าบางท่านอาจยังมีความเข้าใจที่ สับสนไปบ้างโดยที่แยกแยะไม่ได้ว่า รูปแบบไหนเป็นไม้คัดไทยและรูปแบบไหนเป็นบอนไซ ซึ่งโดยแท้จริง แล้วไม้คัดที่เป็นศิลปะประจำชาติ จะแตกต่างจากบอนไซของญี่ปุ่นโดยสิ้นเชิง บอนไซของญี่ปุ่น เป็นการ นำเอาต้นตอไม้ใหญ่หรือไม้ประดับที่เราปลูกเลี้ยงไว้มาคัดและจัดรูปทรงให้เหมือนไม้ใหญ่ตามธรรมชาติและ ปลูกเลี้ยงไว้ในกระถางแบน

ไม้ค้ำไทย เป็นการขุดเอาไม้ขนาดโตพอสมควรที่มีอยู่แล้วมาปลูก ให้มีชีวิตรอดแล้วเริ่มทำการ ตกแต่งกิ่งที่แตกขึ้นใหม่ คัดให้เปลี่ยนสภาพรูปทรงต่างไปจากธรรมชาติดั้งเดิม โดยคัดรูปทรงให้เป็นไปตาม แบบฉบับที่กำหนดไว้ หรือบางท่านก็จินตนาการขึ้นมาใหม่ นั่นก็คือว่านอกแบบตำราตามใจรักใจชอบของ บุคคลนั้น

การปลูกเลี้ยงไม้ค้ำในทวีปเอเชีย ดั้งเดิมนั้นมี 3 ประเทศเท่านั้น คือ ประเทศจีน ญี่ปุ่นและไทย ในประเทศจีนคงเหลือให้เห็นเพียงในภาพวาดตามแจกัน กระถางต้นไม้และฝาผนังเท่านั้น ส่วนประเทศญี่ปุ่นจะเป็นที่นิยมและมีชื่อเสียงไปทั่วโลกก็ว่าได้

สำหรับประเทศไทย การเลี้ยงไม้ค้ำยังคงนิยมกันในวงแคบ ๆ ทั้งนี้เพราะการเลี้ยงดู การตกแต่ง ให้เป็นไปตามแบบดั้งเดิมนับว่ายุ่งยาก ต้องใช้ความมานะพยายามและใช้เวลา 4-5 ปีทีเดียว กว่าจะได้ไม้ค้ำที่มีความงดงามตามศิลปะแบบไทยๆ

ฉะนั้น ไม้ค้ำจึงเป็นการแสดงออกให้คนทั่วไปมองเห็นถึงศิลปะอันสวยงามของประเทศไทย เราที่เรานำและลูกหลานจะได้สืบทอดมรดกอันทรงคุณค่าให้อยู่ต่อไปนาน ๆ และทำให้มีชื่อเสียง เช่นเดียวกับบอนไซของญี่ปุ่นที่มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วโลก

ประวัติความเป็นมาของไม้ค้ำไทย

ไม้ค้ำไทย เริ่มมีการปลูกเลี้ยงกันมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย แต่ไม่แพร่หลายนัก จะมี ก็เพียง ในกลุ่มเจ้าขุนมูลนายเท่านั้น การเสียกรุงครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2310 ทำให้การเลี้ยงไม้ค้ำหยุดชะงักไประยะหนึ่ง แล้วกลับมานิยมกันอีกครั้งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ปลูกไม้ค้ำไว้ใน พระบรมมหาราชวัง ซึ่งก็ยังมีให้เห็นอยู่ถึงปัจจุบันนี้

หลักฐานเอกสารการเลี้ยงไม้ค้ำเท่าที่พบ ปรากฏในกลอนเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนแผน ย่องขึ้นเรือนขุนช้างเพื่อเข้าหานางวันทอง ความว่า

กระถางแก้วเกิดพิศุณแกม

ยี่สุ่นแซมมะสังดูไสว

สมอรัศมีตัดทรงกลมละไม

ตะขบข่อยตั้งไว้จั่งหะกัน

ตำราไม้ค้ำมีขึ้นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 5 เขียนโดยหลวงมาคลรัตน์ (ช่วง ไกรฤกษ์) เขียนเป็นโคลง ตำราไม้ค้ำ ในตำราได้กล่าวว่า ได้รับความรู้เรื่องไม้ค้ำจากพระด้วง ซึ่งเดิมเป็นข้าราชการเคยดูแลเรื่องไม้ค้ำ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ข้อย : ไม้ค้ำของไทย

ตอนที่ 2

แม่แบบของไม้ตัดไทย

แม่แบบของไม้ตัดประเภทต่าง ๆ

ลักษณะของแม่แบบ หรือต้นแบบของไม้ตัดไทย อาศัยรูปลักษณะโครงสร้างตามธรรมชาติของ ต้นไม้ใหญ่ที่ขึ้นอยู่ทั่วไป เป็นแนวคิดในการแบ่งแยกประเภทซึ่งแบ่งได้ดังนี้

ประเภทแรก เป็นไม้ที่ตัดให้เป็นไปตามโคลงศิลปะของไทย ซึ่งดูแล้วจะไม่เหมือนกับต้นไม้ที่ ขึ้นอยู่ตามธรรมชาติ ตามโคลงตำราว่าด้วยเรื่องไม้ตัดของหลวงมวงคลรัจน์ (ช่วง ไกรฤกษ์) ได้กล่าวไว้ในโคลงว่า มี 7 ชนิดด้วยกัน คือ

1. ไม้ขบวน	2. ไม้ฉาก
3. ไม้หกเหียน	4. ไม้เขน
5. ไม้ป่าซ่อม	6. ไม้กำมะลอ
7. ไม้ตลก	

ประเภทที่สอง เป็นไม้ที่ตัดให้ดูเหมือนกับไม้ใหญ่ที่ขึ้นอยู่ตามธรรมชาติมี 2 ชนิด คือ

1. ไม้ญี่ปุ่น	2. ไม้เอนชาย

ไม้ตัดแต่ละชนิด มีลักษณะดังรายละเอียดต่อไปนี้

ไม้ขบวนวาดเลี้ยว	วงเวียน ต้นนา
ต่อตำตัดเรือนเจียน	เรียบร้อย
ที่กิ่งชอบใช้เนียน	สนิทช่อง ไฟแฮ
ทรงฟุ่มซิดเซิดซ้อย	ช่องชั้นจังหวะว่าง

ไม้ขบวน หรือไม้กระบวน ลักษณะของทรงต้นจะตรง หรือคดเล็กน้อยก็ได้ ต้นตำตัดกิ่งให้วากวนเวียน ขึ้นไปวนสุดยอด การจะตัดแต่งกิ่งจะไม่กำหนดรูปทรงแน่นอนผู้ตัดจะตัดพลิกแพลงอย่างไร ก็ได้ แต่สิ่ง สำคัญจะต้องจัดซ่อฟุ่มใบให้จังหวะช่องไฟดูพอเหมาะพอดีและแต่งให้เรียบร้อย โดยทั่วไปนิยมทำเป็น 9 ซ่อ

ไม้ขบวนสามารถตัดแต่งซ่อฟุ่มได้ง่ายกว่าไม้ตัดชนิดอื่น ๆ จึงได้รับความนิยมอย่างมาก

จากแบบโคนทอดน้อย	หนึ่งงาม
ที่กดคบขดตาม	หักค้อม
ตอย่อกิ่งต่อสาม	สมแบบ เดิมนอ
ต้นซดเกล้ากิ่งห้อย	อย่าชำเสียม

ไม้ฉาก ลักษณะทรงต้นจะตรงขึ้นมาตัดหักเป็นรูปมุมฉาก กิ่งก็ตัดแต่งให้เป็นรูปมุมฉากเช่นเดียวกับ ลำต้น ส่วนปลายกิ่งก็ปล่อยให้เป็นพุ่มใบ นิยมทำพุ่มใบ 9 ซ่อ ไม้ฉากลักษณะนี้จะเป็นต้นเดี่ยวหรือต้นคู่ ในลักษณะ รูปทรงแบนและฉากบังตาก็ได้

ไม้ฉากเป็นไม้ตัดที่ตัดมากที่สุด ผู้ที่จะตัดจะต้องเป็นผู้ที่มีฝีมือ และมีความวิริยะ ความอดทนสูงมากจึง จะทำได้

หกเหลี่ยมเห็นตัดคู่	ตัดทับ
ต่อแผ่นไว้เรือนรับ	ลวดพลิ้ว
ที่ยอดทอดทวนทับ	ทบกิ่ง กลสเส
คูดงหมัดมวงิ้ว	ผางดงผิงกหงาย

ไม้หกเหลี่ยม ลักษณะทรงต้นมีการตัดแต่งกิ่งให้ย้อนกลับลงมาทาง โคนต้นก่อน แล้วจึงตัดทำกิ่งให้โค้งงอ ขึ้นไปรอบ ๆ ต้น การตัดแต่งกิ่งช่อพุ่มของไม้หกเหลี่ยมนี้ ตามตำรากำหนดให้ทำกิ่งและช่อพุ่มจำนวน 11 ซ่อ ไม้ ตัดชนิดนี้จึงอยู่ในประเภทที่ตัดยาก

ไม้เขนเบนกิ่งท่าย	ทวนลง
โคนปุ่มภูต้นตรง	เกร่อเก้อ
ที่ยอดทอดทวนหงเห็นคขค	คู่แฮ
คุดมถคเหลียวชะเง้อ	ชะโงกเงื่อมมาหลัง

ไม้เขน ต่างจากไม้ตัดชนิดอื่นตรงที่จะให้ความสำคัญที่ทรงต้น โดยต้นจะต้องมีปุ่มที่โคนและกิ่งต่ำสุด ต้องตัดลง ให้อยู่ตรงข้ามกับกิ่งที่ 2 และกิ่งยอดโดยเฉพาะกิ่งยอดต้องหักเอี้ยวลงมาข้างหลังก่อนแล้วจึงตัด วกกลับขึ้น สำหรับกิ่งที่ 2 ตัดให้ได้จังหวะ รับกับกิ่งยอด ไม้เขนนี้นิยมทำกิ่งและช่อพุ่มใบ 3 ซ่อ จึงจะดู สวยงาม

ป่าซ่อมโคนปุ่มต้น	ตามตรง
คบแยกสามกิ่งจง	จัดเก้า
จังหวะระชะวง เวียนรอบ	กลมแฮ
คช่องไฟให้เท่า	ส่วนต้นตัดเรือน

ไม้ป่าซ่อม ลักษณะทรงต้นตรงขึ้นไปถึงยอด ตรงโคนมีปุ่มรอยตัด การตัดแต่งกิ่งตัดให้วนเวียนรอบ ๆ ต้นขึ้นไป การทำกิ่งและช่อพุ่มกำหนดให้ทำ 3 กิ่ง ๆ ละ 3 ซ่อ รวมทั้งต้น 9 ซ่อ และต้องจัดทำกิ่งและช่อให้ สม่่าเสมอกัน

ไม้ญี่ปุ่นรวมทั้ง	ก้ามะลอ
ตลกรากเอนชายมอ	มากใช้

ท่วงทีที่จับพอ

พุ่มตลก

คงกึ่งจังหวะได้

ช่องพร้อม เรือนเสมอ

ไม้ก่ามะลอ ลักษณะทรงต้นตรงขึ้นไป จะมีกิ่งที่โคนหรือไม่มีก็ได้ แต่ส่วนยอดจะต้องคดให้หันเห
หมุนเวียนจากยอดควานซึ้งล่างไม่ว่าจะเป็นลักษณะใดจึงจะสมชื่อก่ามะลอ คือไม่ใช่ของจริง

ฉะนั้นกิ่งยอดจะต้องทำให้หักเหซึ้งข้างล่างแทนที่จะชี้ขึ้นฟ้าเหมือนทั่ว ๆ ไป และถ้ายังยกเชิงพิศดาร
ได้มากเท่าไรก็ยิ่งดี จะมีกิ่งและช่อมากน้อยเท่าไรก็ไม่กำหนด ขอให้ดูสวยงามเข้ารูปทรงเท่านั้นเป็นพอ

ไม้ตลก เป็นไม้คดที่ตั้งใจคดให้ผู้พบเห็นแปลกตาทำนองตลกขบขัน มี 2 ลักษณะคือ ไม้ตลกหัวและไม้
ตลกราก **ไม้ตลกหัว** จะมีส่วนบนสุดยอดของลำต้นเป็นก้อนกลมยิ่งใหญโตเท่าไรยิ่งดี ลักษณะลำต้นจะ
เป็นกระปุ่มกระป่ำ มีกิ่งมีช่อน้อย **ไม้ตลกราก** จะมีรากลอยหรือรากบางส่วนโผล่พื้นดินขึ้นมาดูไม่เรียบร้อย ไม้
คดชนิดนี้ ถ้าจะให้สวยงามจริง ๆ ต้องมีทั้งตลกหัวและตลกรากอยู่ในต้นเดียวกันและทำช่อกิ่งเพียงเล็กน้อยจะดู
สวยงาม

ไม้ญี่ปุ่น ลักษณะเป็นไม้คดที่คล้ายกับไม้แคระทรงญี่ปุ่นและวิธีการคดก็คล้าย ๆ กัน คือทำโคนต้นใหญ่
และบังคับให้แคระแกร็นปลายต้นเรียว ลำต้นจะตรงหรือเอนเล็กน้อยก็ได้ กิ่งและช่อพุ่มคดแต่งให้กระจายตาม
รูปทรงไม้ใหญ่ในธรรมชาติ ไม้คดชนิดนี้จะปลูกคด 2 ต้นคู่ติดกัน โดยให้มีขนาดลดหลั่นกันลงมาหรือจะทำ
เฉพาะต้นเดียว ก็ได้

ไม้เอนชาย หรือเอนชายมอ ลักษณะลำต้นตรงขึ้นมา แล้วเอนออกไปทางด้านข้างดูเหมือนกับต้น ไม้ที่
ขึ้นตามหน้าผา หรือตามตลิ่งโดยมีรากยึดเกาะด้านข้าง

เก้าชนิดนับชื่ออ้าง ออกนาม

ไม้เฮย

โดยบุราณเรียกตาม

ต่อถ้อย

คิดคดแต่งตัดงาม

คงเงื่อน นันนา

พอประจักษ์นามน้อย

เนื่อง ไม้มีเดิม

ไม้คดทั้ง 9 ชนิด ตามโคลงตำราไม้คดของหลวงมวงคลรัศน์ ที่กล่าวเสนอมานั้น เป็นลักษณะต้นแบบของ
ช่อยคดของไทยเราโดยแท้ สมควรที่ผู้เล่นไม้คดควรยึดถือเป็นแบบอย่าง แต่สำหรับในทางปฏิบัติแล้วการคด
และตกแต่งกิ่งช่อพุ่มอาจคดอีกเชิงต่างไปบ้างตามรูปทรงต้นตอ แต่ก็อย่าให้ถึงกับเสียรูปทรงจากโคลงตำราเดิม
ที่กำหนดไว้ ทั้งนี้เพื่อการอนุรักษ์และเชิดชูศิลปะประจำชาติของไทยเราสืบต่อไป

การคัดเลือกและเตรียมพันธุ์ไม้คด

ลักษณะรูปทรงของไม้หุ่น

ต้นไม้นำมาทำเป็นไม้คดเราจะเรียกว่า "ไม้หุ่น" ลักษณะการได้มาของไม้หุ่นจะมาจาก 2 แหล่ง คือ

1. ได้จากต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ในป่าตามธรรมชาติ ซึ่งอาจจะออกไปหาชุดเองหรือหาซื้อจากผู้ที่จะมาขาย

2. ปลุกเลี้ยงขึ้นมาเอง
3. ไม่ว่าจะหาไม้มาได้ในลักษณะใดก็ตาม การตัดตกแต่งจะยุ่งยากหรือจะต้องใช้เวลานานน้อยแค่ไหน ก็จะขึ้นอยู่กับรูปทรงของไม้หุ้เป็นสำคัญโดยทั่ว ๆ ไป นักเล่นไม้ตัดจำแนกรูปทรงไม้หุ้ไว้
4. แบบ ด้วยกัน คือ
  1. ไม้บรรจบป่า
  2. ไม้บรรจบหุ้
  3. ไม้วิชา

ไม้บรรจบป่า จะเป็นไม้ที่ขึ้นอยู่ตามธรรมชาติ รูปทรงกิ่งก้านคลเคลี้ยวไปมา เนื่องจากถูกสัตว์เหยียบย่ำหรือเป็นต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ใต้พุ่มไม้ใหญ่ชนิดอื่น ๆ ทรงพุ่ม แลดูแคระแกร็นลักษณะทรงต้นดี เข้าที่เกือบใช้ได้แล้วอาจขาดเพียง 2-3 กิ่งเท่านั้น ไม้ลักษณะนี้จึงเหมาะสมต่อการนำมาตัดให้ได้รูปทรง เพียงเพิ่มกิ่ง เพิ่มข้อใบ เว้นช่องไฟของข้อใบให้รับหุ้หรือทรงต้น ก็จะทำให้เป็นไม้ตัดที่ดูงานได้ โดยใช้เวลามากไม่มากนัก การเลือกไม้ลักษณะนี้มาทำเป็นไม้ตัด อาจใช้เวลาเพียง 2-3 ปี ก็เสร็จสมบูรณ์

ไม้บรรจบหุ้ เป็นไม้ที่มีลักษณะรูปทรงหุ้ใกล้เคียงกับรูปแบบไม้ตัดที่จะทำ เพียงนำมาทำการตัดแต่งอีกเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็เริ่มทำกิ่งข้อต่อไปได้ ไม้บรรจบหุ้เหมาะสำหรับนำมาตัดแต่งทำเป็นไม้ตัด ลักษณะไม้ตลก ไม้ขบวน ไม้เอนชายและไม้ญี่ปุ่นเท่านั้น

การเลือกไม้ลักษณะนี้มาทำเป็นไม้ตัด จะต้องใช้เวลานานอาจจะถึง 9 ปี จึงจะเสร็จสมบูรณ์

ไม้วิชา เป็นไม้ที่มีลักษณะทรงต้นเพียงท่อนเดียว จะนำมาทำเป็นรูปร่างอย่างไรไม่ได้เลย เป็นไม้หุ้ที่นำมาทำไม้ตัดยากที่สุด จะต้องนำมาเลี้ยงให้ต้นแตกกิ่งกระโดงใหม่แล้วจึงจะทำการปิดกระหม่อมหุ้ (การปิดกระหม่อม หมายถึง การที่ตัดกิ่งที่แตกใหม่มาทับรอยตัดของต้นต่อเดิม) เมื่อกิ่งกระโดงได้ขนาดและเชื่อมกับต้นต่อได้ดีแล้ว ก็จะใช้กิ่งกระโดงนั้นเป็นหุ้ทำกิ่งข้อต่อไป ผู้ตัดจะต้องใช้ฝีมือ และมีความวิริยะอุตสาหะเป็นเลิศ จึงจะทำได้สำเร็จ การใช้ไม้ชนิดนี้มาทำไม้หุ้ต้องใช้เวลามากกว่าจะได้ไม้ตัดที่เสร็จสมบูรณ์ อาจจะถึง 15-18 ปีก็ได้ ไม้วิชานี้ถือว่าเป็นไม้ที่ใช้ทดสอบฝีมือผู้ตัดได้เป็นอย่างดี

การเตรียมพันธุ์ไม้ตัด

ในอดีตที่ผ่านมา ผู้ที่จะเลี้ยงไม้ตัดจะต้องไปเสาะหาไม้หุ้จากป่าธรรมชาติซึ่งมีอยู่มากมาย การขุดก็ต้อค่อย ๆ ขุดล้อมโคนต้นไม้ที่มีดินดีมา ตัดกิ่งและรากที่ยาวเกินไปออก ใช้กระสอบหรือ วัสดุอื่นปิดคลุม ส่วนดินและรากเอาไว้ ในขณะที่เคลื่อนย้าย จะต้องระมัดระวังอย่าให้กระเทือนมาก

นำมาปลุกและใช้หลักปักยึดไว้ให้แน่น เพื่อป้องกันไม่ให้ต้นเอียงหรือล้มจะต้องปลุกทิ้งไว้สักกระยะหนึ่ง รอจนต้นไม้ฟื้นตัว และแตกกิ่งก้านใหม่จึงจะค่อยเริ่มลงมือตัดตกแต่งตามต้องการ

ในปัจจุบันมีผู้ปลูกเลี้ยง ไม้ตัดกันมากขึ้น จึงเกิดมีอาชีพขุดต้นตอขาย ผู้ที่อยู่ใกล้แหล่งธรรมชาติที่มีต้นตอขึ้นอยู่แล้วมากมาย จะเลือกขุดและนำมาพักเลี้ยงให้ฟื้นตัวดี เมื่อเริ่มแตกกิ่งก้านใหม่ จึงนำออกมาขายให้กับผู้ที่ต้องการปลูกเลี้ยงต่อไป

ในอนาคต คงจะต้องใช้วิธีปลูกเลี้ยงพันธุ์ไม้ขึ้นมาเอง เพราะพันธุ์ไม้ที่มีอยู่ตามธรรมชาตินับวันก็จะหายากและขาดแคลนมากขึ้นเรื่อย ๆ

การตัดแต่งกิ่งข้อใบ

การปิดกระหม่อมทำหุ่นไม้ตัด

ลักษณะของไม้หุ่นที่มีรูปทรงเป็นลักษณะไม้หุ่นเดียว (ไม้วิชา) เมื่อนำมาปลูกและฟื้นตัวได้ดี มีกิ่งกระโดงแตกใหม่แล้วจะต้องทำการปิดกระหม่อม

ลักษณะไม้หุ่นเดียวเมื่อเจริญเติบโตดีแล้วให้เลื่อยต้นตอ สูงจากพื้นดินพอเหมาะตามต้องการ ต่อมาจะเกิดกิ่งกระโดงแตกออกมาได้บริเวณรอยตัด ถ้ากิ่งกระโดงแตกต่ำจากรอยตัดมากเกินไป ก็ให้ตัดหัวตอลดต่ำลง เมื่อกระโดงยาวได้ประมาณ 30 เซนติเมตร ก็ให้เริ่มทำการปิดกระหม่อมทำหุ่น โดยการค่อย ๆ กับหลักให้แน่น ปล่อยให้กิ่งกระโดงยาวออกไปเรื่อย ๆ แต่ต้องคอยริดยอดหรือให้กิ่งกระโดงโตเร็วขึ้น รอจนกว่ากิ่งกระโดงจะโตเชื่อมปิดกระหม่อมได้เรียบร้อยดีแล้ว ก็ให้ตัดกิ่งกระโดงออกเหลือไว้เท่าที่ต้องการเท่านั้นเพื่อใช้กิ่งกระโดงนี้เป็นหุ่นเลี้ยงกิ่งแยกต่อไป

แต่ละหุ่นจะปล่อยให้แตกกิ่งแยกเท่าไรนั้น ก็ต้องขึ้นอยู่กับว่าจะทำไม้ตัดชนิดใดจากรูปแบบทั้ง 9 ชนิด ที่กล่าวไว้แล้วในตอนที่ 2

เทคนิคการตัดแต่งกิ่ง

การเตรียมต้นตอ เพื่อการปลูกเลี้ยงเป็นไม้ตัดไม่ว่าต้นตอที่ได้มานั้นจะมีรูปแบบเป็นไม้บรรจบป่าหรือไม้บรรจบหุ่น รูปทรงมักจะไม่งามตามความต้องการ คงต้องเลี้ยงและบังคับ ให้มีกิ่งก้านพุ่มใบตามรูปร่างรูปทรงที่ตัดเอาไว้

การตัดกิ่งก้านหรือบังคับให้แตกกิ่งก้านตรงจุดที่ต้องการ เป็นเรื่องที่ต้องทำเสมอ เทคนิคเหล่านี้ จำเป็นต้องศึกษา ติดตามสังเกตจากผู้มีประสบการณ์ อย่างไรก็ตาม แบบเรียนคงบอกผู้ปลูกเลี้ยงไม่ได้ว่าจะต้องตัดตรงไหนให้แตกกิ่งใหม่ก็กิ่ง คงเสนอแนะเทคนิคการตัดและเสริมกิ่ง เท่าที่ผู้ปลูกเลี้ยงนิยมทำกันเท่านั้น

การตัดโค้งงอ

เป็นการจัดกิ่งพุ่มใบให้ระยะห่างได้จังหวะช่องไฟที่เหมาะสม การคัดลักษณะนี้จะใช้ลวดพันลำต้นและกิ่งที่ต้องการ การพันลวดควรคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้

1. ขนาดของลวด เลือกให้มีขนาดเหมาะสมกับลำต้นหรือกิ่งที่จะพันเพราะถ้าใช้ลวดเล็กเกินไป จะบังคับให้กิ่งโค้งตามต้องการไม่ได้ หรือถ้าลวดมีขนาดใหญ่ก็จะแข็งทำให้พันลำบาก

2. การพัน พันวนไปตามต้นกิ่งในลักษณะ 45 องศา ทั้งระยะห่างพอประมาณอย่าให้หลวมหรือแน่นจนเกินไป

3. การดูแลหลังพันลวด หลังจากพันลวดเสร็จแล้วสามารถตัดได้ตามต้องการ การตัดควรทำอย่างเบามือ อย่าพยายามตัดหรือหักลำต้นจนเกินไปเพราะอาจทำให้กิ่งและลำต้นเสียหายได้ เมื่อตัดเรียบร้อยแล้ว ต้องปล่อยให้ต้นไม้อยู่ตัวสักระยะเวลาหนึ่ง ประมาณ 3-4 เดือน จึงเอาลวดออกเพื่อป้องกัน การสปริงตัวกลับของกิ่ง ถ้าเห็นว่ากิ่งมีรอยถูกลวดมัด ให้รีบแก้ออกแล้วพันใหม่ทันที

การตัดกิ่งให้โค้งงออีกรูปแบบหนึ่ง คือ การใช้น้ำหนักถ่วงให้กิ่งโค้ง ห้อยลงเพราะแรงดึงหรือแรงถ่วง โดยใช้ก้อนหินหรือของหนัก ๆ ผูกเชือกห้อยไว้กับกิ่งที่ต้องการตัด จนเห็นว่ากิ่งอยู่ตัวจึงนำออก

การตัดฉาก

กรณีที่ต้องการกิ่งหักมุม หรือหักข้อศอก ให้ใช้มีดปาดส่วนของกิ่งด้านที่ต้องการหักมุมออก แล้วหักพับตามต้องการ โดยใช้ลวดบังคับหรือใช้เชือกผูกยึดจากนั้นใช้พลาสติกพันทับรอยปาดที่หักพับของกิ่ง เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำเข้าได้ จะทำให้รอยแผลสร้างเปลือกออกหุ้มโดยเร็วขึ้น

การบังคับให้แตกกิ่ง

บางครั้งจำเป็นต้องบังคับให้แตกกิ่งใหม่ตรงตามจุดที่ต้องการซึ่งอาจเป็นได้ทั้งกิ่งที่มีตาและตรงที่ไม่มีตา การบังคับให้แตกกิ่งตรงที่มีตาอยู่แล้ว ทำได้โดยการใช้พลาสติกพันลำต้นและกิ่งให้มิด เว้นไว้ตรงตาที่ต้องการให้แตกกิ่ง เมื่อตาที่เว้นไว้แตกกิ่งจะต้องรอให้กิ่งโตพอสมควร จึงเอาพลาสติกที่พันออก

การบังคับให้แตกกิ่งตรงที่ไม่มีตา วิธีการทำได้โดยใช้ขวานเจาะทะลุ แล้วนำกิ่งยอดจากต้นอื่น มาตัดกิ่งแขนงเล็ก ๆ และรูดใบออกให้หมด นำกิ่งดังกล่าวสอดให้ทะลุรูเจาะนั้น แล้วผูกยึดกิ่งสอดนั้นให้แน่น รอให้กิ่งที่สอดนั้นโตขึ้นเนื้อเยื่อและท่อน้ำนำอาหารก็จะเชื่อมประสานติดกันแน่น จากนั้นจึงค่อยตัดโคนกิ่งที่สอดให้ชิดกับกิ่งหุ่น ซึ่งเมื่อนาน ๆ ไปก็จะดูเป็นกิ่งจากต้นหุ่นเดียวกัน

การทำซ่อหรือฟุ่มใบ

เมื่อมีการจัดหรือบังคับให้แตกกิ่งตรงตามจุดต้องการ สิ่งที่ต้องดูแลต่อไปก็คือซ่อหรือฟุ่มใบ ไม่คัดนอกจากรูปทรงต้นกิ่งก้านแล้ว ซ่อหรือฟุ่มใบเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่จะทำให้ไม้ต้นนั้นดูงดงาม ดึงดูดความสนใจของผู้พบเห็น

การทำซ่อหรือฟุ่มใบทำได้โดยการตัดยอดของกิ่งนั้นออก ให้กิ่งนั้นแตกยอดและใบออกมา รอจนยอดนั้นมีใบเปสลาด (กิ่งอ่อนกิ่งแก่) จากนั้นก็ตัดยอดที่แตกออกมาใหม่นี้อีกครั้งในลักษณะเช่นนี้ติดต่อกันไป จนกระทั่งส่วนนั้นแตกยอดและใบมากขึ้นดูสวยงาม ก็ตัดแต่งให้ได้รูปทรงของซ่อใบตามต้องการ

การทำช่อหรือพุ่มใบ กิ่งหนึ่งจะแยกออกเป็นกิ่งที่พุ่มใบก็ได้ ขึ้นอยู่กับรูปแบบตามตำราและรูปทรงของไม้หุ่น แต่สิ่งที่ควรคำนึงคือ การจัดช่อใบให้ได้ระยะที่พอเหมาะกับสัดส่วนและสัมพันธ์กัน เช่น การที่จะทำให้มี 9 ช่อ ก็จัดวาง 2 ชั้นชั้นละ 4 ช่อ และวางไว้ที่ยอดอีก 1 ช่อ รวมเป็น 9 ช่อพอดี

การบำรุงรักษา

การนำไม้ตัดลงปลูกในกระถาง

หลังจากที่เริ่มตัดแต่งกิ่งช่อใบจนกระทั่งได้ไม้ตัดที่เข้ารูปเข้าทรงตามรูปแบบที่ต้องการแล้ว ก็จะมีการขุดแล้วนำไปปลูกในกระถาง เพื่อที่จะได้ปลูกเลี้ยงตั้งโชว์ในที่ที่ต้องการ

การขุดขึ้นปลูกในกระถางจะกระทำในทันทีทันใดไม่ได้ จะต้องเตรียมการเพื่อให้ต้นไม้ได้ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม (กระถาง) ที่จะเข้าไปดำรงชีวิตอยู่ใหม่เสียก่อน โดยจะต้องขุดล้อมดินรอบๆ ต้นให้ห่างประมาณ 25-30 เซนติเมตร ตัดรากให้เหลือไว้ 1-2 ราก แล้วปล่อยให้ทิ้งไว้ไม่น้อยกว่า 5-6 เดือน การขุดล้อมควรขุดในฤดูฝน จะเป็นการดีที่สุด เมื่อถึงเวลาที่จะต้องขุดเพื่อยกขึ้นมาปลูกในกระถางก็ ให้ขุดและตัดรากขึ้นมาปลูกในกระถางที่ได้เตรียมไว้

ในขั้นตอนนี้ นับว่าสำคัญยิ่งขั้นตอนนี้เพราะถ้านำไม้ตัดขึ้นปลูกในกระถางแล้วไม่ตาย ก็ถือว่าผู้เลี้ยงไม้ตัดผู้นั้นประสบผลสำเร็จและน่าชื่นชมเป็นอย่างยิ่ง

การรดน้ำและให้ปุ๋ย

ในช่วงที่นำขึ้นปลูกในกระถางใหม่ ๆ ระยะแรก ๆ ควรรดน้ำให้ความชุ่มชื้นอย่างสม่ำเสมอ แต่ก็ต้องไม่ให้โชกหรือแฉะจนเกินไป เพราะอาจทำให้รากเน่าและตายได้ การให้น้ำควรจะให้ตอนเช้า ในขณะที่แดดไม่ร้อนจัด

หลังจากนั้นประมาณ 1-2 เดือนเมื่อเห็นว่าต้นไม้ตัดไม่ตาย และเริ่มแตกใบแตกตาออกมา ก็ให้น้ำน้อยลงได้ การสังเกตว่าการให้น้ำเพียงพอหรือไม่ ให้ดูที่ใบ ถ้าไม่เหี่ยวเฉาในตอนเย็น ก็แสดงว่าการให้น้ำพอดีแล้ว

ถ้าหากต้องการเร่งให้ต้นแตกพุ่มใบรวดเร็วขึ้นก็ให้ปุ๋ยเพิ่มเติม โดยการใช้ปุ๋ยเกล็ดละลายน้ำฉีดพ่นทางใบ จะทำให้การเจริญเติบโตรวดเร็วขึ้น

การตัดแต่งรักษารูปทรงช่อใบ

ผู้ปลูกเลี้ยงจะต้องคอยหมั่นตัดแต่งกิ่งและช่อใบให้ได้ทรงพุ่มสวยงามตามแม่แบบอยู่เสมอ เพื่อให้ได้ไม้ตัดที่ดูสวยงามตามต้องการ ซึ่งจะต้องใช้เวลาอย่างน้อย 2 ปีขึ้นไป และถ้าต้องการให้ได้ ไม้ตัดที่สมบูรณ์เต็มที่ รูปทรงงามพร้อม คงต้องใช้เวลาดัดแต่งต่ออีก 2-3 ปี รวมแล้วต้องใช้เวลา 5-10 ปีขึ้นไป นับตั้งแต่เริ่มทำ จึงจะได้ไม้ตัดที่สวยงามสมบูรณ์คุ้มค่าแก่การรอคอย สำหรับพุ่มใบถ้าตัดแต่งเป็นเวลานานจะเกิดการแคะ

แกร็น ไบแกจะมีสีไม่เขียวสดใส ต้องใช้วิธีดูเอาไบตามฟุ้งออกให้หมด เพื่อให้แตกไบใหม่ที่เขียวสดสวยกว่าไบเก่า การรูดไบทั้งนี้ควรทำในช่วง ฤดูฝน หรือก่อนเข้าฤดูฝนเล็กน้อยจะทำให้แตกไบใหม่ได้ดี

โรคแมลงศัตรูของไม้ตัดและการป้องกันรักษา

สำหรับไม้ตัดโดยเฉพาะช่อย ไม้มีโรคระบาดอย่างรุนแรงจนได้รับความเสียหาย จะมีบ้างก็คือแมลงปีกแข็ง เพี้ยแป้ง เชื้อรา กัดกินและทำลายไบเท่านั้น ฉะนั้นการป้องกันเพียงใช้ยาฆ่าแมลง ฆ่าเชื้อรา ผสมกับน้ำให้มีความเจือจางฉีดพ่นประมาณ 1-2 เดือน ต่อครั้งก็เพียงพอแล้ว

ที่มา:<http://dnfe5.nfe.go.th/ilp/occupation/45203/main.html>